

מראי מקומות - בבא בתרא קכ"ד

(ג) **יצא עליהן שטר חוב, בכור נותן פי שנים-** הק' ר' יונה, מה שייך לומר דהבכור נותן פי שנים, הרי הבע"ח יכול לגבות מאיזה בן שירצה, ואין א' מהן יכול לדחותו לאחר, וא"כ מה שייך לומר דהבכור נותן פני שנים. ות' דהיכא דשאר אחין אינם בעיר, והוא תובע החוב מן הבכור, ואין חלק פשיטותו מספיק לפרוע כל החוב, הו"א דיכול הבכור לומר דעל חלק בכורה דעדיין אינו זוכה בה, דאין הב"ח יכול לגבות ממנה, דהא אינו שלו עד שעת חלוקה, דמתנה קריי' רחמנא. וע"ז קמ"ל דאינו יכול לומר כן, אלא דב"ד נותנים להב"ח פי שנים מנכסי האב, ואם גם זה אינו מספיק לפרוע כל החוב, אז כשהאחים חוזרים, יורד עמהם לדין. כל זה ש' ר' יונה, אבל תוס' לעיל (קז. ד"ה ובא) הוכיח מכאן דאין הב"ח יכול לגבות מאיזה אח שירצה, אלא גובה מהכל בשוה.

(ד) **ואם אמר איני נותן ואיני נוטל, רשאי- פי בשו"ת חתם סופר** (חו"מ סי' קמ"ט, ד"ה שוב), דאי"ז חידוש לרבנן, ורק לרבי, דסד"א דכיון דהוקש חלק בכורה לחלק פשיטות, הו"א דכמו דבחלק פשיטות אינו יכול לומר איני נוטל ואיני נותן, אלא צריכין להטפל בנכסים כדי לגבותו להבעל חוב, א"כ ה"ה דבחלק בכורה כן, קמ"ל דלגבי החלק בכורה יכול לומר דאינו נוטל, ויכול לדחות הבע"ח שלא יגבו מנכסיהם של יתומים קטנים עד שיגדלו. אלא דתמה ע"ז, למה באמת יכול לומר כן, הרי לכאור' כבר זכה בירושה מיד במיתת אביו, ולכן נטה לפרש כדביר הי"מ שהביא הרשב"ם. **וע"ע בקצות** (ט', א'), שכ' דאע"פ דפריעת ב"ח מצוה, וכופין על המצוות עד שיאמר רוצה אני, מ"מ כיון דכבר נסתלק הבכור מיד, ואין לו חלק בנכסי אביו, א"כ שוב אינו יכול לזכות בהן, וממילא לא מהני לכוף אותו, שהרי אין הנכסים שלו.

(ה) **ואם אמר איני נותן ואיני נוטל, רשאי- כ' הרשב"א**, דאפי' למ"ד דבעלמא אמרי' דב"ח יכול ליפרע מן הלוח שלא בפניו, כדי שלא יהא כאו"א נוטל מעותיו של חבירו והולך לו ויושב במדה"י, אפ"ה נפק"מ הכא, דאם

(א) **אף מוחכרת ומושכרת שבחא דממילא קא אחי, דלא חסרי בה מזוני-** מבואר מסוגיין דלפי ש' רבי יש לחלק בין נכסים ששבחו היתומים ובין נכסים ששבחו אחר, דאם משביח אחר חשיב שבחא דממילא, ואילו משביח יתומים לא חשיב שבחא דממילא, ולכן חשיב ראוי לכ"ע. והעיר בשיעורי ר' שמואל (נ"ד), דלכאור' החילוק בין שבחא דממילא ובין שבחא דהוצאה הוא, דשבחא דממילא הוי בעצם טבע הנכסים להשביח, וא"כ ה' המת חשיב מוחזק בשבח זו, משא"כ בשבח דע"י הוצאה, אז ע"כ אינו חשיב שהשבח הוא בטבע הנכסים, ולכן אינו חשיב מוחזק בהם, ולכן אין הבכור נוטל חלקו בהם. וא"כ, הק' ר' שמואל, מה לי אם אם השביחו היתומים או אחרים, הא סכ"ס אי"ז שבח דממילא, דאי"ז נכלל בטבע הדבר, ולכן למה בהשביחו אחרים אמרי' דנוטל הבכור פי שנים בשבח זה. ע"ש מה שביאר, ולכאור' לא השלים דבריו לתרץ הקו', וכמו שהעיר המהדיר, וצ"ע.

(ב) **ירשו שטר חוב, בכור נוטל פי שנים- פי הרשב"ם**, דכיון דהאב מוחזק בהשטר, וע"פ השטר גובין, ממילא נחשב שהוא מוחזק בההלואה, ושפיר נוטל הבכור פי שנים בו. אולם ע' בר' יונה דכ' דשטר לאו דוקא, דה"ה מלוה ע"פ, דכיון דחייב מודה, הרי המלוה נחשב מוחזק בההלואה. וכ"כ התוס' רי"ד (עמוד ב'), וכ' דמה דנקט שטר, היינו משום דסתם הלואה ע"י שטר הוא. **וע' בקובץ שעורים** (שע"ה), שהביא מש"כ הרשב"ם בהמשך, דבמלוה ע"פ, כיון דיכול לטעון פרעתי, מקרי ראוי. ולפי"ז, אם אמר אל תפרעני אלא בעדים, דאינו יכול לטעון פרעתי, מקרי מוחזק. וק', א"כ, למה צריך לטעם דהשטר הושבח, הא בשטר אינו יכול לטעון פרעתי. ות' דאה"נ, מה דחשיב הגובינא של השטר מוחזק, היינו משום שהגיבוי הוא רק ע"י השטר, אבל אם ה' שייך לגבות שלא ע"י השטר, אז אה"נ, לא היינו אמרי' דהשטר משביח, וגם מלוה בשטר מקרי ראוי [וצ"ע].

ותי' הרי"ף דאין לו אלא בגוף הקרקע ולא בשבחה קודם החלוקה, וביאר הרמ"ה דהיינו דאין לו אף בקרקע אלא זכות לחלוק, אבל אין לו בגוף הקרקע כלום, ולכן אל שייך לומר ארעאי אשבח. אלא דהק' ר' שמואל ע"ז, א"כ לכאור' האחים יכולים לומר דארעאי שלהם אשבח, ולכן פשוט הוא שאין הבכור נוטל פי שנים בזה, ולמה צריך להא דהוי ראוי. ותי' דאי לאו דהי' חשיב ראוי, היינו אומרים דגם אין הקרקע אצל האחים, אלא אצל תפוסת הבית [וכמו שביארנו לעיל], ולכן שפיר יכול הבכור ליטלו בתורת ירושה, ולכן שפיר צריך להא דממעט הכתוב כיון שהוא ראוי (והוא על דרך הקה"י).

(ח) דיקלא ואלים וכו' דכ"ע לא פליגי דשקיל-יש להק', הרי סכ"ס דבר שלא בא לעולם הוא, וא"כ למה הוי פשוט כ"כ דשקיל. וע' באבני מלואים (צ', ג', ד"ה והנה מ"ש) שהביא מש"כ תוס' לקמן (קכו: ד"ה והלכתא), דממעטין מחלק בכורה מה שאינו מצוי. ולכן, כ' האבנ"מ דאף דדיקלא ואלים וכו' ליתא במתנה, דהא נחשב דבר שלא בא לעולם, מ"מ הא מצויין הן, ולכן איתנהו בחלק בכורה. וע"ע בר' יונה שכ' דבאמת ר' פפא חולק על הגמ' דלעיל, וס"ל דאין המח' תלוי במה שהוא יכול להקנות, אלא דרבי סבר דתלוי אם שבח דממילא הוא, ורבנן ס"ל דהיכא דאשתני, לא הי' שבח זה מצוי לה (אבל היכא דהוא מצוי לה, שפיר מודים דהבכור נוטלו, כ"נ בכוונתו).

(ט) ור"נ ידי' אמר מותר לעשות כדברי רבי-ע' בחי' הר"ן שהביא מש"כ הרשב"ם, דס"ל לר"נ דבאמת הל' כרבי ואפי' מחביריו, ובאמת הול"ל הלכה כרבי, אלא דכיון דלעיל אמרי' דעשה כרבי עשה, אמרי' כאן מותר ואסור. וכ' הר"ן דאי"ז מחזור, אלא דר' נחמן ס"ל דבאמת הלכה כרבי מחביריו, אבל אין הלכה כמותו מחביריו, כלומר, אין כלל דלעולם הלכה כמותו מחביריו (כמו דאי' מחביריו), אלא דלעולם תלוי בעיני הדיין, וא"כ אם נראה בעיני הדיין דהלכה כרבי, א"כ שפיר יכול לעשות כן. וע' במהרש"א (ועוד) שכ' כן בדעת תוס', דמה דאמרי' דאין הלכה כרבי מחביריו, לאו דכלל הוא דלעולם

האחים קרובים להעיר, צריך שישלח ויודיעם, ואין יורדים לנכסיהם בלא"ה (ולכאור' ה"ה דאיכא נפק"מ כמש"כ החתם סופר שהבאנו לעיל, דאין גובה מנכסים של יתומים קטנים עד שיגדלו).

(י) מה מתנה עד דמטיא לידי' - פי' הרשב"ם, של הנותן, דאינו יכול ליתן המתנה עד שהוא בידו, לפי שאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם. והוסיף ר' יונה, דאפי' למ"ד אדם מקנה דבר שלא בא לעולם (ובאמת זהו שי' רבי בעלמא, וכאן מיירי בשי' רבי), הני מילי כשבא הדבר לעולם, אבל קודם שבא לעולם ודאי לא חלה המתנה.

(ז) אף חלק בכורה עד דמטיא לידי' - פי' הרשב"ם, דהיינו לידו דאביו, דאינו יורש אלא מה שהי' מוחזק אצל אביו ממש. וע' בר' יונה שהביא פי' אחר, דמה מתנה עד דאתא לידי' דמקבל מתנה, אף חלק בכורה עד דמטא לידי' דבכור, ולכן אינו נוטל בשבח ששבחו נכסים קודם חלוקה, ולא אמרי' דארעא ידי' אשבח, שהרי עדיין אינו שלו עד דמטא לידי'. וע' ברש"ש דג"כ כ' כי"מ זו של ר' יונה, והוכיח כן מקו', דלמה לא אמרי' ארעאי אשבח, כלומר, דאם הוא כבר של הבכור, למה באמת אינו נוטל השבח, אע"כ משום שעדיין לא הגיע הירושה אצלו. וע"ע בקהלות יעקב (ט'), ד"ה והנה הרשב"ם, דג"כ עמד בזה, למה אין הבכור נוטל השבח משום דין דארעאי אשבח. ותי' ע"פ הא דמבואר בבכורות (נ"ב) דאין לבכור כלום בגוף הירושה עד החלוקה [ובעצם גם לכל היורשים כן, שאין להם זכות הגוף הירושה עד החלוקה, אלא נשאר במצב של תפוסת הבית, ולכן בהמות שלהם חייבים במעשר בהמה, שהרי אינם של שותפים, דבעלים א' יש להם]. ולכן אין שייך לו לתבוע השבח אלא מצד דין ירושה, ולא מצד דין ארעאי אשבח, ומצד דיני ירושה אמרי' שהי' ראוי אצל אביו, כיון שלא הי' השבח אצל אביו בחייו, ולכן אינו נוטל פי שנים בשבח. ונתבאר מזה דצריך ב' טעמים לבאר למה אין הבכור נוטל בשבח, (א) משום דאין לבכור קודם חלוקה (ולכן לא שייך ארעאי אשבח), (ב) משום ראוי (ולכן אינו נוטל מדין ירושה). וע"ע בשיעורי ר' שמואל (נ"ו) בענין זה, שהביא דכבר הק' הראשונים למה אין לו מדין ארעאי אשבח,

אין הלכה כן, אלא שאין פסק לכאן או לכאן. וע"ע בקובץ שעורים (שע"ח), שכ' בשם חמיו דמה דאמרי' דיכול הדיין להכריע, זהו רק בדיין שידוע להכריע, אבל בלא"ה צריך להיות הדין המע"ה.

(י) **השתא שבחא דאי'ת ברשותי' אמרי רבנן דלא שקיל, מלוה מבעיא- הק' ר' יונה** (עמוד א', ד"ה אמר ר"פ), מה ענין הלואה אצל שבח, הרי בהלואה יכול האב למכור ע"י כתיבה ומסירה, וא"כ הוי טפי ברשותו משבח שאינו יכול להקנותו, וא"כ מהו דמיון הגמ'. וכ' דאם אמרי' דר"פ חולק על הגמ' דלעיל דס"ל דתלוי בקנין, א"כ י"ל דהגמ' אתא לפי ר' פפא, דס"ל דהשבח נקרא טפי מצוי אצל האב מהלואה, וא"כ שפיר הק' דכ"ש הוא. אלא דדחה דקו' הגמ' כאן ממלוה ע"פ, דא"א להקנותה, או אפי' במלוה בשטר, אלא דס"ל דמכירת שטרות אינו מן התורה, (וכ' בקובץ שעורים [שפ"ט] דמוכר מוכר מוכר דהחסרון במכירת שטרות דלא מהני מן התורה, אי"ז משום דחסר מעשה קנין, דזה לא יהי' חשיב חסרון אצל בכור כלל, אלא דאין כאן מה שיתפוס הקנין עליו, וא"כ שפיר הוי שטר דבר שנחשב ראוי, ואין הבכור נוטל פי שנים בו).

(יא) **שלחו מתם, בכור נוטל פי שנים במלוה אבל לא ברבית- פי' הרשב"ם, דהמעות שהלוה לו בשטר, הו"ל השטר כמו שנטל משכון על ההלואה, ובמשכון כ"ע מודו דהבכור נוטל פי שנים בההלואה, שהרי ב"ח קונה משכון. ובביאר הא דאין נחשב דהמשכון הוא גם על הרבית, אע"פ שהרבית ג"כ נכתב בשטר, ע' בקובץ שעורים (ש"פ) שהביא משו"ת הרשב"א דכ' דאין השטר על הרבית כלל, שהרי הריבית נחשב כשכירות מעות, ואין השטר על שכירות זו, ולכן אין השטר חשיב משכון כלפי הריבית. אלא שהק' הקו"ש (שפ"ד), דאם מלוה בשטר חשיב כמי שיש משכון עליו, א"כ למה שביעית משמטתו, הרי קיי"ל דבמלוה על המשכון אין שביעית משמטת. וצידד דאולי צ"ל דס"ל כמ"ד דגם מלוה בשטר אינה משמטת, וצ"ע. וע"ע באילת השחר מש"כ בזה.**